

## LARS FREDERIKSEN

1835—1893

*Af Birger Isaksen*

## SLÆGT OG BARNDOM

Lars Frederiksen var rundet af den frodige fynske Muld, og gennem flere Generationer havde hans fædrene og mødrene Slægt været knyttet til Fyn. Farfaderen, der hed Lars Rasmussen, i daglig Tale kaldet Lars Smed, var født 1737 i Kragelund i Herrested Sogn paa Fyn, hvor hans Fader, Rasmus Rasmussen, var Smed. 1771 fik Lars Rasmussen, der i nogle Aar havde været Tjener paa Ravnholt, af dennes Ejer en Gaard i Fæste i Ryslinge. Her udmærkede han sig som en dygtig Mand; men han har ikke været meget villig til at underkaste sig de bestaaende Vedtægter i „Byloven“ og de Bestemmelser, den foreskrev.<sup>1</sup>

Lars Rasmussen var tre Gange gift og havde ikke færre end 22 Børn. Han tredie Hustru var Anna Nielsdatter (f. c. 1777), der var Datter af Fæstebonden under Tøjstrup, Niels Rasmussen (f. c. 1744) og Hustru Anna Hansdatter (f. c. 1758). I sit tredie Ægteskab havde Lars Rasmussen, der døde 1809 i Ryslinge, Sønnen Frederik Christian Larsen (f. 8.6.1804), der 1834 blev ægteviet i Ryslinge Kirke til Johanne Povlsdatter (f. 8.3.1811), som var Datter af Gaardmand Povl Madsen Sørensen (1771—1842), Ryslinge, og Hustru Marie Hansdatter (o. 1787—1847). Povl Sørensen, Lars Frederiksens Morfader, var i det hele en livlig og aandsvakt Mand, der holdt meget af Børn. „Han hørte,“ skriver Lars Frederiksen, „til den Slægt, der aldrig havde gaaet i Skole, dog kunde han læse, men ikke skrive.“<sup>2</sup> Han stammede fra Sandager i Gislev Sogn, hvor hans Fader, Sørensen Lykkesen († 1801) var gift med Mette

Marie Larsdatter (f. c. 1742). Hustruen, Marie Hansdatter, var Datter af Fæstebonden under Tøjstrup, Hans Rasmussen (f. c. 1748) og Hustru Frederikke Kathrine Nielsdatter (f. c. 1756).

Povl Sørensen ejede Gaarden Matr. Nr. 10 a i Ryslinge, der laa ved Kirken og Præstegaarden. Det var en saakaldt „Tvillinggaard“, der var sammenbygget med den østlige Nabogaard saaledes, at der til de to Gaarde kun hørte syv Huslænger, og den ene Længe var fælles for begge Gaarde. Indtil 1801 havde denne Gaard (Matr. Nr. 10 a) været Fæste under Tøjstrup, da den blev købt af Povl Sørensen, som 1828 lod det halve Stuehus bygge om. Ved sit Ægteskab med Johanne Povlsdatter blev Frederik Larsen Ejer af denne Gaard, hvis Hartkorn var 3 Td. 3 Skp. 1 Fjd. og  $\frac{1}{12}$  Album. Han byggede i 1847 den anden Halvdel af Stuehuset om „samt rykkede“, ifølge Lars Frederiksen, „den vestlige Længe saa langt imod Vest, at der blev Plads imod Øst til at opføre en Længe, saa at Gaarden nu kom til at bestaa af 4 Længer“. <sup>3</sup> Af denne Gaard, Lars Frederiksens Fødegaard, staar endnu Stuehuset.

Om Frederik Larsen og Johanne Povlsdatter, der altsaa begge var Ryslingere, ved vi iøvrigt ikke saa lidt. De havde, oplyser Lars Frederiksen, begge haft deres syv Aars Skolegang, og af Johannes Udskrivningsbevis fra Ryslinge Skole, som nu er i en Sønnensøns Eje, fremgaar det, at hun ved den i Ryslinge afholdte Eksamen den 28. Oktober 1824 fik udmærket godt for Kundskaber og meget godt for Sædelighed.

Som Gaardmandsfolk var de velhavende, men jævne og beskedne Bønder, der aldrig gav sig ud for mere, end de var. Vilh. Birkedal, der i Foraaret 1849 blev Sognepræst i Ryslinge, følte sig især tiltalt af deres stærke og levende Barnetro. Naar der var noget, som trykkede ham, vandrede han ikke sjældent ad Stien over Præstegaardens Toft til Frederik Larsens Bondegaard paa den anden Side Bygaden. Her, hos den „Aandens Kvinde“ og den „Hjertets Mand“, som Birkedal i Digtet „En Bondefamilie“ <sup>4</sup> kalder sine to Venner, fik han Fred i sit Sind.

Ogsaa C. Kold, der i Efteraaret 1849 blev Huslærer hos Birkedal, kom meget i Frederik Larsens Hjem. Han satte Johanne Povlsdatter højest, og i sine Foredrag kom han ofte med den Bemærkning: „Ja, det er, som hun sagde, Frederik Larsens Kone i Ryslinge.“<sup>5</sup> Engang, da han blev spurgt om, hvilken Forskel der var paa hans Højskole og de andre, som Akademikerne ledede, svarede han, at naar de f. Eks. fortalte om Perserkrigene, saa holdt han Foredrag om Frederik Larsens Kone i Ryslinge(!).<sup>6</sup>

Hvad der kendetegnede Johanne Povlsdatter, var i ikke ringe Grad hendes levende Kristentro og hendes umiddelbare, friskstrømmende og ukunstlede Væsen. Hun var, kan man forstaa, altid sig selv, baade over for høj og lav, og ofte kunde hendes rige Lune bryde frem. „Nu maa De da ikke præke for godt, Boisen, for vi her vil jo helst, at Birkedal skal være den skrappeste!“ sagde hun engang til Budstikke-Boisen, da hun fik at vide, at han skulde præke i Ryslinge Kirke næste Dag. Uffe Birkedal, der hørte disse Ord, følger til: „Hvor Boisen og Fader dog lo!“<sup>7</sup>

I Hjemmet var hun den, der førte Scepteret, og hun var meget økonomisk anlagt. Hendes Ægtefælle, den mere stilfærdige Frederik Larsen, var en frihedselskende og fædrelandssindet Mand, der følte varmt for Land og Folk. Han var i det hele en dygtig Landmand, der nød en ikke ringe Anseelse. I en Aarrække var han saaledes Sognefoged, og 1854 optoges han i den grundtvigske Sammenslutning af Præster og Lægfolk, som Fynboerne havde dannet for at værne om kirkelig Frihed. I hans sidste Leveaar, da Sygdom hindrede ham i at gaa i Kirke, læste han meget i Luthers Prædikener. Hans Yndlingssalme var „Tak for al din Fødselsglæde“, som han vilde have anvendt baade i Sorg og i Glæde.

I deres Ægteskab havde de Sønnen *Lars Frederiksen*, der blev født den 5. August 1835. Han er det ypperste Skud af Slægten, den, i hvem Slægtens bedste Egenskaber er til Stede, og som stedse var virksom for at tjene det Land og Folk, som han var knyttet til med Blodets og Kærlighedens Baand.

Hans Opdragelse tog især Moderen sig af, og hun mindede ham Gang paa Gang om, at han altid skulde holde sig til Vorherre. Men for øvrigt fik ogsaa Bedsteforældrene, der var Aftægtsfolk paa Gaarden, Betydning for ham. Morfaderen, gamle Povl Sørensen, var saaledes flink til at fortælle ham Historier, og det var derfor en stor Sorg for Drengen, da han døde. Mormoderen, den milde og stilfærdige Marie Hansdatter, kunde ikke fortælle Historier; men til Trods herfor var han meget glad for hende. Han havde saaledes Kammer sammen med hende, og ofte læste han for hende af gudelige Ting. Hendes Kærlighed til Sønnesønnen var dyb og ægte. „Da hun laa paa sit Dødsleje,“ skriver Lars Frederiksen, „saa hun saa længselsfuldt hen efter mig, da jeg stod dør i Kammeret. Min Moder sagde da til mig: „Hun længes vist efter, at du skal love hende, at du vil være en god Dreng, kan du gjøre det?“ Saa gik jeg hen til min døende gamle Bedstemoder og sagde: „Bedstemoder, jeg vil nok være en god Dreng,“ saa saa hun mildt paa mig, og ikke længe efter døde hun.“<sup>8</sup>

Syv Aar gammel kom Lars Frederiksen i Ryslinge Almueskole, hvor I. C. Halvorsen, der stammede fra Nyborg, var Lærer. Halvorsen hørte til den gængse Lærertype, der saa det som det væsentligste ved hele Undervisningen, at Børnene fik lært Balles Lærebog og Daugaards Bibelhistorie udenad paa Ramse. Fortælling gjorde han lige saa lidt som de andre Almueskolelærere Brug af. Det var Udenadslæren, som var sat i Højsædet, og kun sjældent, for ikke at sige aldrig, lød der i Skolen et Ord, som kunde virke oplivende. Først med Hjælpe­lærer Kristian Appel (senere Lærer ved Ryslinge Friskole) og Lærer F. B. Winther kom der Liv og Varme over Undervisningen i Ryslinge Skole.

Det er indlysende, at en Skolegang under saadanne Forhold maatte være yderst kedelig for en opvakt Dreng, der hungrede efter Oplevelse og Oplysning. Hvad Lars Frederiksen led i de samfulde syv lange Aar, han gik i Almueskolen, lagde han som voksen aldrig Skjul paa. Daglig pintes han af Skolelivets Tomhed, og



hele Timer kunde han gaa ude paa Marken, paa afsides Steder, og græde. Ingen var der, som han kunde tale med om den aandelige Tæresyge, han var kommet ind i, ikke engang Forældrene; thi de havde jo selv modtaget den samme aandløse Undervisning i Almueskolen.

Saa kom Budskabet om Krigens Udbrud i det mærkværdige Aar 1848. Ogsaa Beboerne i Ryslinge Sogn blev grebet af den begejstrede Luftning, som gik hen over det ganske Land, og Lars Frederiksen var stærkt optaget af, hvad der foregik.

Men borttage det Tryk, som hvilede paa hans Sind, formaaede Aanden fra 48 ikke. Han gik endnu i den samme Døs som tidligere, og Konfirmandundervisningen gav ham ikke noget, som kunde nære hans aandelige Trang.

Saa var det, at C. Kold blev Birkedals Huslærer, og i Begyndelsen af November 1849 begyndte den ejendommelige Skolemand at holde Skole for nogle unge Mennesker i Præstegaardens Konfirmandstue. Kun fire Elever, deriblandt Lars Frederiksen, havde Kold faaet til sin Skole; men kunde han beaande dem ved sin Fortælling, var det hans Agt at oprette en Folkehøjskole.

Hvad denne Vinters Skolegang kom til at betyde for Lars Frederiksen, var intet mindre end dette, at han ved Kolds vækkende Tale fik et nyt Syn paa Livet, hvorved hans Sind atter blev let og frit. Selv anfører han, at det var Kolds Fortælling om „Syndefaldet i Edens Have“, som medførte denne Forandring hos ham. „Som et Lyn“, siger han, „slog det ned i min Sjæl, at Tilværelsen bestaar i Kærlighed og Frihed.“ „Dette Ord“, fortsætter han, „var som en Dirk, der lukkede min Sjæls Løndør op, saa Lyset kunde strømme derind. Min Moder har fortalt mig, at jeg sagde til hende: Nu er jeg glad; thi nu ved jeg, hvori Livet bestaar, det bestaar deri, at *Gud vil elskes i Frihed.*“<sup>9</sup>

Men een uheldig Virkning havde denne bratte Vækkelse: Han saa at sige forelskede sig i den Aandens Verden, som Kold gennem sin mageløse Fortælling gjorde levende for ham, og da han

om Foraaret var færdig med sin Skolegang, havde han ikke mere Interesse for legemligt Arbejde. Hvad han derimod havde Lyst til var at slaa om sig med store Ord, som ikke „hænger fast i Halsen“, samt bruge Kolds Talemaader.

### PAA HØJSKOLE

Den 1. November 1851 blev Lars Frederiksen atter Elev hos C. Kold, der nu aabnede sin Folkehøjskole paa Ryslinge Mark. Undervisningen her var i det store og hele ikke meget forskellig fra den i Præstegaarden, idet Kold som før lagde Hovedvægten paa at vække og „løfte“ sine Elever, men formaaede ikke at lede dem frem til Selvarbejde. For Lars Frederiksen bevirkede dette, at han nu kom ind i „en Flovheds Tilstand“, der i sin Form ikke var meget ulig den, han var i før. Forskellen var blot den, at før kunde han Balles Lærebog udenad, nu kunde han Kold udenad(!).

Alligevel havde denne Skolegang hos Kold en ikke ringe Betydning for ham. „Det staar fast“, udtalte han selv mange Aar senere, „at den Vækkelse, jeg fik ved Kold, er et Hovedpunkt i min Udvikling.“<sup>10</sup>

Efter denne Vinters Højskoleundervisning tog Lars Frederiksen atter fat paa Bondegerningen hjemme paa Faderens Gaard. Som tidligere havde han dog ikke megen Lyst til Landbrugsarbejde. Af hans efterladte Optegnelser fremgaar det, at han i aandelig Henseende levede i Synernes og Drømmenes uvirkelige Verden, hvor han bestandig higede efter nye Løftelser. Mere og mere betragtede han Livet som en „Nydelse“, og Bondegerningen formaaede som Følge heraf ikke at interessere ham. Nu og da talte han om at ville studere; men han manglede den fornødne Vilje dertil.

Saa kom Biskop Laub, Viborg (tidligere Sognepræst i Ryslinge), i Sommeren 1853 og besøgte hans Forældre. Med ham var der en Kandidat Ostenfeldt, som han havde en dyb Samtale med ude i Haven. Da Ostenfeldt hurtigt blev klar over, hvordan det var fat

med Lars Frederiksen, raadede han ham til at besøge Rødding Højskole som Elev og talte med hans Forældre derom. Det blev dog ikke ved denne Lejlighed ganske bestemt, at Lars Frederiksen skulde til Rødding, skønt der var stor Interesse herfor. Men da cand. theol. Jens Lassen Knudsen, Rødding Højskole, kort Tid senere, den 22. August, kom og besøgte Vilh. Birkedal, talte baade Lars Frederiksen og hans Forældre med denne Højskolemand, og det blev nu bestemt, at Lars Frederiksen skulde til Rødding til November.

Omkring 1. November rejste Lars Frederiksen saa med et glad og forventningsfuldt Sind til Rødding. Faderen, der kørte for ham til Odense, hvorfra han skulde befordres videre med Dilligencen, gav ham ved Afskeden 10 Rdl., og Moderen bad ham om at opføre sig godt og tage Nytte af Undervisningen.

Opholdet i Rødding behagede ham dog ikke ganske i den allerførste Tid. De fremmede Omgivelser og i Særdeleshed den nye Luft, han kom ind i paa Højskolen, var Aarsagen hertil. Der var dér ingen „Syner“, Løftelser og allegoriske Fortolkninger af Aser og Jætter, som han var vant til fra Kolds Højskole. Hvad der paa Folkehøjskolen i Rødding blev lagt Vægt paa var først og fremmest praktiske Kundskaber, som Eleverne siden hen kunde have Gavn af.

Som Tiden gik, kom han dog snart til at sætte Pris paa Rødding Højskole og dens Lærerkræfter. Høgsbroes grundige historiske Foredrag interesserede ham saaledes meget, og ogsaa Thomsens Undervisning i Landbrug og Landmaaling og Schiøtz's Timer i Kemi var han glad for. Først og fremmest følte han sig dog tiltalt af Jens Lassen Knudsen, Forfatteren Jakob Knudsens Fader, der vakte hans Interesse for vore gamle Folkeminder ved at lade Eleverne optegne Folkesagn eller andre Folkeoverleveringer til Svend Grundtvig.

I det hele taget blev Højskoleopholdet i Rødding et Vendepunkt i Lars Frederiksens Tilværelse. Havde han hidtil levet sit Liv i

„Synernes“ og Drømmenes uvirkelige Verden, saa havde han nu faaet sit Syn opladt for Livets Virkelighed, og da han ved Novembertid 1854 satte Kursen mod Fædrengaarden, havde en ny og hidtil ukendt Arbejdsglæde bemægtiget sig hans unge Sind.

Men ganske „skiftet Ham“ havde han dog ikke. Hans Kærlighed til Kold var saaledes uforandret, skønt der fra nu af indtraadte et noget køligt Forhold mellem de to Venner, idet Kold fandt, at hans fordums Elev vurderede Rødning Højskole for højt. Saa længe Lars Frederiksen levede, mindedes han altid med Glæde sin Skolegang hos Kold, og ved Kolds Jordefærd den 12. April 1870 udtrykte han sin Taknemmelighed over for sin gamle Lærer i disse Verslinier:

— — — — —  
Og Tiden rykket er saa langt,  
du ligger under Mulde;  
det blev mig om mit Hjerte trangt,  
at du bortkaldes skulde;  
— og vil jeg end ved Gravens Fod,  
her, hvor dit Legem hviler,  
dig sige *Tak*, min Lærer god,  
før jeg herfra bortiler!<sup>11</sup>

#### FOLKEMINDESAMLER

Hjemkommen fra Rødning Folkehøjskole tog Lars Frederiksen atter fat paa Bondegerningen og gjorde nu Karls Arbejde paa Faderens Gaard. Fritiden anvendte han dels til Læsning og dels til Optegnelse og Indsamling af Folkeminder, som Lærer A. C. Poulsen i Dalby havde opfordret ham til at gaa i Gang med.

I Novbr. 1854 indsendte Lars Frederiksen en lille Sending Sagn fra Ryslinge til Svend Grundtvig, og i de følgende syv Aar fulgte ca. 14 Sendinger. Hvad han indsamlede, var saa godt som enhver

Form for Folkeoverlevering, idet det ikke blot var Sagn og Viser, men ogsaa Eventyr, Børnelege, Remser, Ordsprog, Folketro o. s. v. Om sin Fremgangsmaade som Optegner beretter Lars Frederiksen selv i et Brev <sup>12</sup> til Svend Grundtvig, dateret Ryslunge d. 18. Marts 1856:

„I Egenskab af Landmand har jeg ved given Lejlighed søgt at vække Interessen for de gamle Minder, hos Arbeidsfolkene her paa min Faders Gaard, dette er skeet ligefrem under Markarbeidets Udførelse, jeg har da fortalt enten et Eventyr (uden Hensyn til om det var et Folkeeventyr eller det var et opdigtet) eller et Sagn; Interessen for de gamle Minder er da ogsaa i den Grad bleven vakt hos mine Tilhørere at jeg har Arbeidsfolkene *her* at takke næsten for alle de af mig optegnede Eventyr; thi naar min Fortælling var til Ende, da enten kunde en af Tilhørerne strax fortælle et, eller det Eventyr, som En, som lille Dreng havde hørt fortalt af sin Moder, men nu var blevet uklart, det klarede nu ved at høre noget lignende og kunde da ved Leilighed fortælles livligt. Saaledes har jeg baaret mig ad med *Opsamlingen* af Eventyrene. Og efter at have hørt et Eventyr fortalt tegnede jeg det strax op; men denne Optegnelse har jeg da ladet ligge i en Tid, indtil atter Leilighed gaves, at jeg kunde faa det at høre end engang. Ved den sidste Fortælling har jeg da rettet paa den første Opskrift af Eventyret, og det har for det meste været Tilfældet, at den sidste Fortælling var noget forskjellig fra den første, med Hensyn til Udførelsens Enkeltheder (ikke til Ideen) thi det er jo naturligt at det nylig vakte Eventyr ikke strax havde klaret og udfoldet sig. Denne var min Fremgangsmaade ved *Optegnelsen* af Eventyrene.

Dernæst skal jeg omtale *Viserne*. Man behøver her ikke at være bange for at prøve forsaavidt man veed, at den paagjeldende kan gamle Viser; thi Visen har en bestemt Ordføring og kan ikke blive konstig og unaturlig. De gamle Koner, som kan gamle Viser ere gjerne almindelig bekjendte herfor. Her i Byen er det nemlig

Tilfældet, at der er en gammel Kone, som i sine unge Dage ved given Leilighed sang een eller anden gammel Vise f. Ex. i Lege-stuer, ved Hoveriarbeidets Udførelse o. s. v. og hos hende har jeg faaet en Deel af de gamle Viser jeg har optegnet. Mærkværdigt er det, hvor mekanisk Visen ligger den paa Tungen; jeg har saaledes ved enkelte Leiligheder forespurgt mig om Versenes Længde; men derom har jeg slet ingen Besked kunnet faa af Sangerskerne, de svare mig og sige, at „det hitter man nok paa, naar Viserne kommer i Trykkeriet“. Min Rettesnor her har da været Takten i Sangen.

Endelig skal jeg med et Par Ord omtale *Sagnene*. Disse mener jeg kunne deles i to Slags: de historiske og de poetiske. De historiske Sagn ere Overleveringer fra Fædrene og altsaa de ældste, de poetiske Sagn ere saadanne synes mig, som enten nulevende Folk, eller ogsaa nær Afdøde have seet tildraget sig eller ogsaa selv oplevet; dog en bestemt Grænse kan her vist ikke drages. Men med Opsamlingen heraf har det gaaet grumme nemt; thi man vilde ligesaa gjerne fortælle, som jeg vilde høre. Hovedtrækkene af Sagnene har jeg strax optegnet for siden fuldstændigen at udføre Optegnelsen. Med Hensyn til de Sagn som nulevende have seet eller været Vidne til, da er det af megen Vigtighed at angive Fortællingen derom saa tro som mulig og naar det kan skee ganske ordlydende, som den fortælles; Sagnet vil ellers tabe sin indre Gehalt og sin poetiske Duft.

Sluttelig skal omtale *Folketroen*. Denne Deel af de gamle Minder, maa jeg rigtignok sige, at jeg har mindst Interesse for, men denne er dog blevet forøget ved, at jeg i den sidste Tid har læst Saxes og Snorres Krøniker . . . Iøvrigt lever Folketroen ingen roligt Liv her paa Egnen og med megen Vanskelighed fik jeg det bragt tilveie, som sendes Dem heraf.“

Vi skimter gennem dette Brev Lars Frederiksens store Kærlighed til vore gamle Folkeminder og hans levende Interesse for at faa dem optegnet, for at kommende Slægter kan faa et paalideligt Billede af de mange Minder, som har levet i Folkemunde. —

Med Hensyn til sine Optegnelser og Folkesagn var Lars Frederiksen dog ikke ganske tilfreds. Allerede den 8. Decbr. 1855 skriver han til Svend Grundtvig: „Jeg indseer nu fuldt vel, at hvis disse (Folkesagnene) skal have noget at betyde maa Stederne, hvortil de ere knyttede, angives saa nøiagtig, som muligt“.<sup>13</sup> Og han udtaler videre, at han er „falden paa den Tanke at skrive en for sig afsluttet Sagnsamling, under Benævnelse Folkesagn fra Ryslinge Sogn“. „Men“, fortsætter han, „for at kunne skrive en saadan for dettê Sogn afsluttet Sagnsamling, maa jeg bede Dem tilbageholde nogle af mig Dem tilstillede Folkesagn fra Trykken, indtil de blive anførte under ovenstaaende Benævnelse. Disse ere: *alle de Sagn*, jeg som Elev paa Folkehøiskolen i Rødding optegnede, hvis disse er komne Dem tilhænde og dernæst Sagnene *Spøgeri* og *Ulvemose-Hule* i den Sending som jeg sendte Dem i Mai. Jeg vil da skrive disse om og behandle dem paa en anden Maade, nemlig saaledes, at Stedet hvortil de ere knyttede nøiagtig angives.“

Lars Frederiksens Ønske blev imødekommet. Hans omarbejdede og stedfæstede da Sagnene og medtog nu i Samlingen sine Optegnelser vedrørende Folketro og Folkeskik. Under Overskriften „*Folkesagn, Folketro og Folkeskik i Ryslinge Sogn*“ optog Svend Grundtvig den 1857 i „Gamle danske Minder i Folkemunde“ II (Nr. 323—420).

Det er et ganske fortræffeligt Arbejde, som Lars Frederiksen her har udført. I det første Afsnit, „Folkesagn“, der omfatter ca. 50 Sagn, finder vi bl. a. Sagn som „Ryslinge Kirke“ (Nr. 325), „Ryslinge Kirkeklokke“ (Nr. 326) og „Ulvemose-Hule“ (Nr. 332). Det sidstnævnte Sagn ansaa Lars Frederiksen selv for det bedste af sine Forsøg som Folkemindeoptegner, „da man saa tydelig seer det samme skønne her som i Kjæmpevisen „Guldharpen“ gjorde den arge Trolde magtesløs, nemlig Tonernes Magt.“<sup>14</sup>

Saa er der Afsnittet om „Folketro“, hvor Lars Frederiksen har Optegnelser vedrørende „Tro om Dyr“ (Nr. 375—379), „Dage og Aarstider“ (Nr. 380—395), „Trolde“ (Nr. 396—397) o. s. v. En-

delig er der Afsnittet „Folkeskik“, der ikke er det mindst interessante. Lars Frederiksen beretter her om Kartegilder (Nr. 416), Ja-Gilde (Nr. 417), Bryllup (Nr. 418), og i Nr. 419 fortæller han om Gilder, der for længst er afskaffede, Gilder som: Igang, Afgang, Degnegilde, Klinegilde, Smedgilde, Møggilde, Slaagilde, Vallegilde, Skjuregilde og Oldermændsgilde.

Lars Frederiksens Samling er saaledes baade omfattende og rig paa forskellige Folkeoverleveringer. Naar vi erindrer, at han maatte udarbejde sine Optegnelser i Fritiden, for „som Landmand maa jeg ikke forsømme Ploven for Pennen“, hedder det i hans Brev<sup>15</sup> af 18. Septbr. 1855 til Svend Grundtvig, saa forstaar vi, at han har været meget flittig, og at han har haft stor Kærlighed til sit Fødesogns Folkeminder. Bevarede Breve viser, at Sv. Grundtvig satte Lars Frederiksen højt. Den 25. Marts 1856 skriver Grundtvig:

„Modtag da, kære Frederiksen, min inderlige tak for den opoffrende kærlighed til de gamle folkeminder, som De har vist, og som ved Dem (jeg haaber: også for Dem) har båret så herlige frugter! Og modtag endvidere min hjærtelige tak for den tillid og velvilje, De har vist mig ved at betro disse frugter i mine hænder, fra hvilke de, som jeg håber, skulle udgå både som en frugtbringende udsæd og som en sund næring for det folkelige liv. — Tillad mig endnu at udtale det håb, at når De nu „foreløbig“ har afsluttet Deres virksomhed for indsamlingen af de „gamle minder i folkemunde“, da er dette væsenlig kun fordi De nu tør tro omtrent at have udtømt de kilder, der springer i Deres nærhed, og at De derfor også fremdeles vil være opmærksom paa sådanne sager, hvorsomhelst de kommer Dem for øre, og da vil gøre Dem den ulejlighed — og mig den glæde — at optegne dem. Dette har De alt tidligere tilbudt at gøre for sagnenes vedkommende, eftersom det desværre er et forgæves ønske, at der i hvert, eller blot i hverandet sogn skulde findes en mand eller kvinde, der både vilde og kunde gøre, hvad De har gjort.“<sup>16</sup>



I den følgende Tid samlede da Lars Frederiksen Folkesagn i Sogne som Herrested („Trolde i Mahøj“) <sup>17</sup>, Espe („Kjelsmose-Høj“) <sup>18</sup>, Kværndrup („Bjergkongen i Stejlebjerget“) <sup>19</sup>, Avnslev („Troldene i Skallebjerg“) <sup>20</sup> o. s. v. Da han den 1. Maj 1857 blev Forvalter paa Lykkesborg i Haarslev Sogn, ophørte han med sin Virksomhed som Folkemindesamler, men genoptog den atter, da han i November s. A. havde bosat sig i Baaring (Asperup Sogn), hvor han optegnede Folkeskik og Folkesagn (deriblandt „Dontes Bakke“) <sup>21</sup>. „Her paa Egnen“, skriver han i et Brev <sup>22</sup> til Svend Grundtvig, dateret Baaring 1. Juli 1860, „er det ellers mere sparsomt med „Minderne i Folkemunde“ end i Ryslinge.“

Den 10. Oktober 1861 sendte Lars Frederiksen den sidste Sending Folkemindeoptegnelser til Sv. Grundtvig, der bl. a. indeholdt 3 Skjæmtesagn og 39 Stedsagn. I det vedlagte Brev <sup>23</sup> udtaler han, at disse Optegnelser nu er „den sidste Skjærv fra min Haand til Opbevarelsen af de i Folkets Mund levende Minder“. Og han tilføjer: „Her paa Egnen har jeg optaget alt, hvad der af den Art er kommet mig for Øre.“

Kærligheden til vore gamle Folkeminder var dog stadig levende i Lars Frederiksens Hjerter, hvorfor han den 12. Novbr. 1883, da han forlængst havde forladt Baaring, indmeldte sig i „Dansk Samfund til Indsamling af Folkeminder“. Som Medlem af denne Forening var Lars Frederiksen en flittig Bidragsyder til Evald Tang Kristensen, der offentliggjorde hans Optegnelser af Viser, Folketro og Varsler i „Skattegraveren“.

Som Folkemindesamler udførte Lars Frederiksen saaledes et stort og betydningsfuldt Arbejde. Med Rette karakteriserer Arkivar Hans Ellekilde ham som „Grundtvigs ypperste fynske Medarbejder“ <sup>24</sup>, og med Rette omtaler Forfatteren K. L. Kristensen ham som „den mest ihærdige og mest ydende Samler næst efter „de store Jyder“.“ <sup>25</sup>

## FRISKOLELÆRER

Da „Selskabet for den danske Almueskole“ var blevet stiftet i Kerteminde den 26. Novbr. 1856, var Lars Frederiksen straks blevet Medlem af dette Selskab, og i den følgende Tid havde han taget ivrig Del i det Røre, som Oprettelsen af ovenfor nævnte Selskab havde fremkaldt. Den 3. Febr. 1857 havde han saaledes ladet indrykke en Artikel, „Om Skolestriden“, i „Fyns Avis“, hvor han havde fremhævet Friskolens Fortrin og i det hele ikke lagt Skjul paa sin Forvisning om denne Skoles Betydning for det danske Folk.

Men Lars Frederiksen indskrænkede sig dog ikke til at tale Friskolens Sag, han tog ogsaa selv en Gerning op indenfor Friskolen, idet han (paa Kolds anbefaling) den 1. Novbr. 1857 fik Plads som Friskolelærer i Baaring, hvor nogle af Beboerne (deriblandt Gaardejerne Klavs Pedersen og Anders Jørgensen) var stærkt interesserede i at faa oprettet en Friskole.

I en lejet Stue i Sadelmager Eriksens Hus, der for sin høje Trappes Skyld blev kaldt „Trappen“, begyndte Lars Frederiksen saa at holde Skole. Det foregik under yderst beskedne og primitive Forhold, idet der i den lille Skolestue ikke fandtes Bænke, som Børnene kunde sidde paa, hvorfor de maatte nøjes med en Fjæl, „som med Enderne laa paa en Stabel brændte Sten“.<sup>26</sup> Lars Frederiksen fik dog nogle Maaneder senere den lille Skolestue ombyttet med en større i samme Hus, og der blev nu ogsaa anskaffet Bænke, Landkort og andet Skolemateriel.

For den unge Friskolelærer var der ogsaa andre Vanskeligheder forbundet med at holde Skole: Arbejdet var ham uvant, og han manglede Kundskaber. Han maatte da til at læse i sin Fritid for at erhverve sig Viden, og i den kommende Tid kastede han sig navnlig over Historien i dens forskellige Forgreninger og udarbejdede en Verdenshistorie for at erhverve sig historisk Indsigt. Ud over dette Fag beskæftigede han sig ogsaa med dansk Sproglære, Aritmetik og slige Sager, som kunde skærpe Tanken.

Lars Frederiksen var saaledes i sin Fritid stærkt optaget af at dygtiggøre sig til sin nye Gerning. Og snart kunde han da ogsaa begynde at se Frugterne af sit Arbejde: flere og flere af Beboerne sluttede op om ham, og efter ca. eet Aars Forløb var Børnetallet

*Hansine Christensen**Lars Frederiksen*

steget fra 5 til over 20. — Navnlig Pastor Mads Melbye i Asperup, der ikke sjældent kiggede indenfor og hørte paa Undervisningen, var ham en værdifuld Støtte. De Venskabets Baand, der i disse Aar knyttedes mellem ham og Melbye, brast aldrig.

I de to første Aar var Lars Frederiksen ugift, og han boede i den Tid til Leje hos Sadelmager Eriksen. Den 18. Oktbr. 1859 giftede han sig med Hansine Christensen og flyttede nu ind i et Hus, som han havde købt i Baaring. Sin Hustru havde Lars Frederiksen i Sommeren 1857 lært at kende paa Lykkesborg. Hun var født den 10. Juni 1838 i Kallundborg Huset i Haarslev, hvor hendes Fader, Christen Hansen (1806—91) var Husmand og Væver, og hun havde bl. a. tjent hos Pastor Melbye i Asperup.

Tiden gik. Lars Frederiksen tog nye Opgaver op. Sammen med Skolelæreren i Asperup holdt han saaledes Aftenskole i to Vintre,

og det var ham i ikke ringe Grad en Glæde at arbejde med de unge, at give dem noget, som kunde styrke deres Livsmod.

Men det var dog navnlig Børneskolen, der havde Lars Frederiksens Interesse og Kærlighed. Og det var her, han ydede mest. Ved Anvendelse af den „levende Undervisningsmaade“, som Kold havde vakt hans Interesse for, skabte han saaledes en lystbetonet Undervisning, som siden hen stod uudslettelig i Elevernes Erindring. Og ved sine Krav til Børnene om Flid og Orden aftvang han Respekt om Skolen og dens Arbejde.

Til Trods for manglende pædagogisk Uddannelse gjorde Lars Frederiksen saaledes et godt Stykke Arbejde som Lærer ved Baaring Friskole. Og Forældrene var stadig glade for ham. Det ses bl. a. deraf, at de efter Eksamens Afholdelse i Efteraaret 1860 indrykkede en „Taksigelse“ i „Middelfart Avis“<sup>27</sup>, hvor de takker ham for hans „udviste Flid for Børnene“.

Den 22. Oktbr. 1861 ophørte Lars Frederiksen imidlertid med sin Virksomhed som Friskolelærer. Han skulde nu hjem for at hjælpe Faderen, der trængte til hans Bistand. Men uden Vemod var det ikke, at han og Hansine forlod Baaring, hvor de havde vundet saa mange gode Venner. Saa længe de levede, mindedes de altid denne Tid med Glæde, og i August 1883 gjorde de en Rejse til det kære Baaring, hvor de hilste paa deres gamle Venner og blev modtaget med stor Hjertelighed.

## I RYSLINGE

Saa kom Lars Frederiksen atter ind i det praktiske Liv. Og der var nok for ham at tage fat paa, for under Faderens Svagelighed i de sidste Aar var Gaarden ikke helt blevet passet, som den skulde. „Jorderne“, skriver Lars Frederiksen, „var i gammeldags Drift; de var tilmed side og sure, opfyldte af mange Huller og Sumpe, samt udræned, og der fandtes en Del Tørvegrave.“<sup>28</sup>

Lars Frederiksen gik da straks i Gang med at faa raadet Bod

paa disse Forhold. Allerede i 1863 fik han drænet 3 Tdr. Land, og i den følgende Tid fik han drænet 5—6 Tdr. Land aarligt. Endvidere fik han opfyldt de Huller og Sumpe, som fandtes i Jorden. Virkningen af disse Forbedringer udeblev ikke. Efter faa Aars Forløb kunde han saaledes avle det dobbelte af, hvad han havde avlet i den første Tid.

1866 døde Faderen. Det var et tungt Slag. Som eneste Barn og Arving overtog Lars Frederiksen nu Slægtsgaarden, og Moderen kom paa Aftægt hos ham og Hansine. Men som Tiden gik, fik han Lyst til at gaa i Gang med større Opgaver, hvorfor han i 1874 solgte Gaarden til Højskolelærer Niels Højgaard, Ryslinge, og flyttede ud i „den store Gaard“, som han havde købt af Hans Sørensen.

Ogsaa denne Gaard drev Lars Frederiksen godt, og i nogle Aar solgte han Smør til Otto Mønsted i Aarhus. Men saa døde hans ældste Søn i sytten Aars Alderen, hvad der helt tog Landmandsmodet fra ham. Allerede i 1878 solgte han derfor Gaarden og tilbagekøbte nu Stuehuset med en 5—6 Tdr. Land af sin Fødegaard.

Uvirksom sad Lars Frederiksen dog ikke hen her. Der var jo Jorden, som skulde passes, og dertil kom saa, at han nu begyndte at holde Skole for Børn fra Byen. Omkring en halv Snes Elever havde han, deriblandt Højskolelærer P. Thomsens, og det var ham en Glæde at arbejde med Børnene. Som i Baaring var man ogsaa i Ryslinge glad for hans Undervisning.

Men Lars Frederiksen røgtede ogsaa andre Opgaver. I en Aar-række var han saaledes Formand for Ryslinge Sogneraad. Som saadan var han megt vellidt og stod paa en saare god Fod med alle, ogsaa med de laveststaaende i Sognet. Sønnen, Landbrugs-konsulent A. M. Frederiksen oplyser, „at *dem* paa Fattiggarden (det var jo en human Institution i Halvfjerds- og Firserne) kom til ham med deres Besværinger i Fortrolighed“.<sup>29</sup> Naa, en enkelt Gang opstod der dog en Uoverensstemmelse mellem Fattiglem-

merne og Sogneraadformanden. Ved en given Lejlighed vilde Lars Frederiksen nemlig ikke tolerere et planlagt Ægteskab inden for de Mure, hvad man tog ham ilde op. Men det fandt han var at gaa for vidt.

I det hele taget nærde Lars Frederiksen stor Interesse for Sognets Anliggender. Altid var han rede til at gøre en personlig Indsats for det, der kunde blive til Beboernes sande Gavn, og gjaldt det at fremme det gode folkelige Liv i Sognet, saa holdt han sig aldrig tilbage. — Skønt han aldrig gav sig af med egentlig Foredragsvirksomhed, førte han ikke sjældent Ordet, naar der gaves Lejlighed. Da Mindestenen for Frederik den Syvende afsløredes i Ryslinge den 5. Juni 1871, talte han saaledes om denne Konges Betydning for den danske Bonde<sup>30</sup>, og da Øvelseshuset i Ryslinge blev aabnet i Juli s. A., var han ogsaa med, og han talte her om Sønderjydernes udholdende Kamp for at bevare deres danske Liv og gav Udtryk for det Haab, at Genforeningen, naar den engang kom, „vilde blive sandere og fuldere end nogensinde“.<sup>31</sup>

Ogsaa inden for Valgmenigheden var Lars Frederiksen virksom. Da Vilh. Birkedal var blevet afskediget fra sit Embede som Sognepræst den 22. Septbr. 1865, var Lars Frederiksen vel i den første Tid Modstander af at faa dannet en Frimenighed i Ryslinge; men da han tilsidst var kommet til det Resultat, at en saadan Ordning vilde være den bedste Løsning, var han en af de virksomste for at faa opført en Kirkebygning, og han kørte selv det første Læs Tømmer til Nazarethkirken. Dens Indvielse den 8. August 1866 var en Højtidsstund, som han aldrig glemte. — Saa længe Lars Frederiksen var i Ryslinge, velblev Vilh. Birkedal at være hans Ideal af en Præst, skønt han i den allerførste Tid havde fundet hans stadige Forkyndelse af og Henvisning til Troens Ord for systematisk.

Optaget af sit Fødesogns Anliggender glemte Lars Frederiksen dog ikke at følge med i, hvad der rørte sig i Tiden. Tværtimod fulgte han med et aarvaagent Blik enhver Rørelse inden for det

kirkelige og folkelige Liv i vort Land. Og ikke sjældent greb han Pennen, naar der var noget, som havde sat hans Sind i Bevægelse. En enkelt Gang, da han, i Anledning af Højskoleforstander J. Lunds Virksomhed for Edv. Brandes' Valg til Rigsdagsmand for Langeland, i „Fyns Tidende“ for 2. Oktbr. 1880, var draget til Felts mod Fritænkerne, fik hans Meningstilkendegivelse dog et lille Efterspil. Edv. Brandes anlagde nemlig Sag mod ham, idet han paastod, at Lars Frederiksens Ord om Fritænkerne var møntet paa ham.<sup>32</sup> I Retten i Svendborg udtalte Lars Frederiksen bl. a.: „Jeg har kjæmpet for den Retning, jeg tilhører, imod en fjendtlig Retning. Og jeg tør sige, at jeg efter det Syn, jeg har paa Udviklingen, har kjæmpet af Kjærlighed til mit Folk og mit Fædreland og ikke for at fortrædige nogen enkelt Mand eller komme hans Ære for nær“.<sup>33</sup> Dommen, der faldt den 12. Januar 1882, lød da ogsaa paa, at Lars Frederiksen burde være fri for Tiltale af Citanten Dr. phil. E. Brandes. Sagens Omkostninger ophævedes.

### LITTERÆR VIRKSOMHED

Som Skribent udfoldede Lars Frederiksen i Tidens Løb en ikke ubetydelig Virksomhed. Hvad enten han skrev om politiske Spørgsmaal, om Kirke- eller Skolespørgsmaal, saa brugte han sin Pen godt.

Hans første Bog, „*Fra Folkehøjskolen*“, kom i 1876. Den er i det hele en klar og levende Bog, der indeholder ikke saa lidt Selvbibliografi. Olaf Thorsen er saaledes Forfatteren selv, og Line, hvorom det paa Side 23 hedder, at „hun var en ualmindelig fintbygget Bondepige, fin i Ansigtstræk og fin i indre Følelse, dyb Hjertelighed udtrykte sig i hver Mine i hendes Aasyn og lød gennem hvert af hendes Ord“, er Forfatterens Hustru. Hensigten med Bogen er tydelig nok. Ud fra egne Oplevelser har Lars Frederiksen villet paavise Almueskolens Aandløshed og Folkehøjskolens Betydning. Og han er sluppet godt fra sit Forsøg. Klart, koncist og med

Hjertevarme behandler han sit Emne, idet han samtidig giver Udtryk for sin Taknemmelighed over for Folkehøjskolen.

1878 kom „*Den folkelige Vækkelse i Danmark. En Tidsbetragtning*“, hvori Lars Frederiksen understreger, at Vækkelsen i 1848 „blev henvejret, fordi det aandelige Arbejde, den dybere Besindelse manglede“. I det hele taget anstiller Lars Frederiksen i denne Bog ikke blot Betragtninger over det folkelige, men ogsaa over det politiske Liv, som han finder ørkesløst. „Er der“, spørger han, „gjort noget af nogen Betydning for Fædrelandets Forsvar? . . . Har det tværtimod ikke været Hovedspørgsmaalet, hvem der skulde have Magten, og har det ikke fremkaldt en indre Kiv og Splid i Folket, som staar i skærende Modsætning til Enhedstanken i 48?“

1880 kom „*Den kirkelige Bevægelse i Ryslinge i Fyen fra 1849 til 1868*“, hans betydeligste Bog, der i 1910 blev trykt i det af Historisk Samfund for Svendborg Amt udgivne Aarsskrift. For den, der ønsker autentiske Oplysninger om Dannelsen af Ryslinge Valgmenighed, dens Kamp og Sejr, er denne Bog et værdifuldt Kildeskrift. — „Vi er,“ skrev Johannes Schrøder i sin Anmeldelse,<sup>34</sup> „Lars Frederiksen i Ryslinge taknemmelige for, at han, som en af Menigheden der har „været med“ og taget virksom Del i de omhandlede Begivenheder, har givet sin kortfattede, livlige og klare Fremstilling.“

Ud over disse Bøger, udsendte Lars Frederiksen „*Folkelivet i Danmark og Sønderjylland fra 1766—1866*“ og „*Friskolebevægelsen i 1852 og de følgende Aar*“, der udkom henholdsvis 1881 og 1885. (I 1884 havde han udarbejdet Manuskriptet<sup>35</sup> til „Det græske Folkeliv i det femte Aarhundrede før Kristi Fødsel“, som det imidlertid ikke lykkedes for ham at faa trykt.) Af disse Bøger er Bogen om „Friskolebevægelsen“ særlig værdifuld, idet Lars Frederiksen her ikke blot bringer Bidrag om fynske Friskoler (f. Eks. Trunderup, Vejstrup og Fangel), men ogsaa om jyske (Røgind ved Silkeborg og Bøvling ved Lemvig). Bogen om „Folkelivet i Danmark og Sønderjylland“, der indeholder adskillige gode Oplysning-



ger om Sønderjyllands Historie, og hvor Forfatterens levende Danskhedsfølelse kommer smukt til Orde, er dog ogsaa i høj Grad læseværdig. —

Ogsaa flere politiske Artikler foreligger fra Lars Frederiksens Haand. Nævnes kan saaledes Artiklen „*De Nationalliberale og Gaardmændene*“<sup>36</sup>, hvori han drager til Felts mod de Nationalliberale og mod Grundloven af 1866, idet han som „Det forenede Venstre“ deler den Opfattelse, at „Grundloven af 5. juni 1849 i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret“. Endvidere „*Menneskerettigheder og Bogerrettigheder*“<sup>37</sup>, om hvilke han bl. a. skriver i et Brev<sup>38</sup> til S. Høgsbro, dateret Ryslinge den 29. Decbr. 1873:

„Hvor vigtigt det end er med Borgerrettighederne, saa vil jeg dog sige Dem, at hos mange Mennesker er Blodet i den Retning ligesom blevet varmt nok, og kunde gjerne trænge til at afsvales derved, at de fik at vide, at den menneskelige Udvikling skal oparbejdes af deres eget Selv, og lader sig ikke forskrive enten fra Rigsdagen eller nogle andre Steder.“

Endelig skal nævnes Artiklen „*Et Spørgsmaal*“<sup>39</sup>, hvor Lars Frederiksen gaar stærkt ind for, at den menige Mands Stemme bliver hørt, selv i Landets vigtigste Sager, da det var den menige Soldat, der i den første og anden slesvigske Krig vovede Liv og Blod for Danmark.

Saa var Lars Frederiksen en ret flittig Forfatter af Artikler om kristelige Emner. Han skriver bl. a. „*Om Tro og Meninger*“<sup>40</sup>, „*Om Frimenigheder*“<sup>41</sup> og om „*Grundtvigianismens Fortid og Nutid*“<sup>42</sup>. Afslører Lars Frederiksen sig i disse Artikler som en helstøbt Ven af Grundtvigs kirkelige Anskuelse, saa er han dog ingen fanatisk Grundtvigianer, tværtimod. „Mange Grundtvigianere,“ udtaler han i den sidstnævnte Artikel, „har en vel stor Tilbøjelighed til at skyde Indre Missions Folk fra sig; vi maa dog huske paa, at om vi end ikke har samme Livssyn, saa har vi dog Fællesskab med hinanden i Troen paa den korsfæstede.“

Men det var dog navnlig Skolespørgsmaal, som havde Lars Frederiksens Interesse. Og adskillige Artikler skrev han om dette Emne. Vi nævner i Flæng: „*En forfejlet Undervisning*“<sup>43</sup>, „*Fri-skole eller Almueskole fra 1814*“<sup>44</sup>, „*Om store og smaa Folkehøjskoler*“<sup>45</sup>, „*Om Folkehøjskolens Betydning for de unge*“<sup>46</sup> og „*Et Bidrag til Folkehøjskolens Historie*“<sup>47</sup>.

Iøvrigt skrev Lars Frederiksen om Problemer vedrørende Bondestanden, f. Eks. „*Er der nogen Udvikling i Danmarks Bondestand?*“<sup>48</sup>. I denne Forbindelse kan nævnes, at han i Hundredaaret for Stavnsbaandets Ophævelse udarbejdede en Afhandling „*Hundrede Aars Fremskridt for den danske Bonde*“<sup>49</sup>, som han indsendte til Det kgl. Landhusholdningsselskab, der havde udsat en Præmie for det bedste Skrift om Landboreformerne. Lars Frederiksens Afhandling indeholder adskillige gode Oplysninger og fortrinlige Bemærkninger; men hans Standsfælle, N. Rasmussen Søkilde, fik Præmien. — Endvidere skrev Lars Frederiksen „*Tidsbillede fra det 18. Aarhundrede*“, som Poul Bjerger optog i „*Aar-bog for Dansk Kulturhistorie*“<sup>50</sup>. Lars Frederiksens Afhandling er ikke mindst interessant derved, at den bringer Ryslinge Bylov, som siden blev genoptrykt i Bjerger og Søegaard: „*Danske Vider og Vedtægter*“<sup>51</sup>.

Nævnes bør det ogsaa, at Lars Frederiksen har skrevet enkelte Digte, der klart og utvetydigt vidner om hans levende Danskhedsfølelse. Det gælder i Særdeleshed Digtet „*Suk og Haab i Danmark og Sønderjylland*“<sup>52</sup>. Men for øvrigt var det kun lejlighedsvis, at Lars Frederiksen gav sig af med at skrive Digte. Maaske følte han selv, at han kunde yde mere paa andre Omraader. —

Som Skribent beskæftigede Lars Frederiksen sig saaledes med adskillige Problemer, og navnlig inden for grundtvigske Kredse blev hans Arbejder flittigt læst. Kunde man dør ikke altid være enig med ham om Indholdet, saa maatte man indrømme, at han skrev klart og forstaaeligt.

## DE SIDSTE AAR

Den 20. Juni 1887 flyttede Lars Frederiksen og Hansine til Bredballe i Hornstrup Sogn ved Vejle, hvor de havde købt Bredballegaard. Moderen, den realistiske Johanne Povlsdatter, der var Modstander af, at Lars Frederiksen gav sig af med skriftligt Arbejde og helt op i sin Alderdom holdt Hus derover, hun fandt, at Gaardkøbet i Jylland var der Realiteter bag. Hun rejste derfor gerne med til Jylland; thi som Lars og Hansine følte hun sig ikke mere stærkt bundet til Ryslinge, da Birkedal i 1885 havde taget sin Afsked og forladt Egnen.

I den første Tid i Bredballe savnede de dog i nogen Grad deres gamle Venner og Kredsen i Ryslinge. Nogen Erstatning var det ganske vist, at L. Nyegaard, som havde været Birkedals Kapellan, nu var Sognepræst i Ølsted. Til ham løste de Sognebaand. Men da der var 2 Mil til Ølsted, tog de dog oftest til Valgmenighedspræst Vilhelm Hansen i Balle (ved Vejle), hvis Forkyndelse de satte megen Pris paa.

Som Tiden gik blev Lars Frederiksen og Hansine glade for den nye og smukke Egn. Med Interesse gik Lars Frederiksen op i sin Gerning, skønt en uheldelig Sukkersyge, som han havde lidt af fra Dreng, ofte gav ham flere ufrivillige Stunder. Han begyndte saaledes med Rodfrugtdyrkning, der, ifølge Sønnen, Landbrugskonsulent A. M. Frederiksen, „var ganske ukendt i det meget gammeltdags Bredballe, og han havde to Skifter med Roer, til Køer og til Salg, Cikorierødder, men med den økonomiske Balance kneb det her som andet Steds paa Bøndergaardene“<sup>53</sup>.

Men Landbruget var ikke det eneste, der havde Lars Frederiksens Interesse. Som tidligere var han levende optaget af kirkelige og folkelige Spørgsmaal, ligesom han var ivrig Dyrker af Professor Rasmus Nielsens Filosofi. Men utvivlsomt glødede hans Sind dog nok mest for Grundtvigs kirkelige og folkelige Anskuelse, om end der inden for Grundtvigianismen var Ting, som efter hans

Mening burde have været helt anderledes. „Jeg tror i det hele,“ skriver han, „at havde Grundtvigianernes stærke Forordning om den umiddelbare Tilegnelse ikke været efterkommet i saa høj Grad, som Tilfældet var, da maatte det grundtvigske Livssyn have kunnet skabt flere Personligheder, flere Karakterer, iblandt det menige Folk end sket er. Jeg tror endvidere, at havde Udviklingen den Gang i Halvtredserne og Tresserne givet sig lidt Udslag i Kritik og ikke i bar Umiddelbarhed, da havde man kommet lettere over den kritiksyege Tid, vi nu [1892] leve i.“<sup>54</sup>

Men hvorom alting er, saa var Lars Frederiksen dybt rodfæstet i grundtvigsk Menighedsliv, og han var baade glad og taknemmelig for, hvad han dør havde modtaget. „I min Pagt med Gud i Daaben,“ skrev han 1892, „har jeg fast Grund under Fødderne, og det takker jeg Birkedal for, at jeg nu har vundet og tilkæmpet mig den Livsanskuelse, at paa Troens Ord tør jeg leve og dø.“<sup>55</sup> — —

— Hvad angaar Hjemmet paa Bredballegaard, da var det i Ordets egentligste Forstand et godt, kristeligt Hjem. Men heri havde Hansine sin store Andel. Hun var, afspejler hendes efterladte Breve, en opvakt Kvinde med levende Sans for kristelige Spørgsmaal. Hvad hun i det hele kom til at betyde for Mand og Børn, kan vanskeligt vurderes højt nok. Hver Linie, som Lars Frederiksen lod gaa i Trykken, havde hun været med til at give Form og Indhold. Altid omfattede hun Børnene med den varmeste Kærlighed.

Modgang slap Lars Frederiksen og Hansine ikke fri for i deres Ægteskab. 8 af deres 12 Børn mistede de. Det var et tungt Slag; men deres levende og stærke Kristentro bar dem gennem Prøvelserne og staalsatte dem til at gaa trøstede frem paa den Vej, Gud havde til dem.

3. Juledag 1892 døde Johanne Povlsdatter. Ogsaa dette Dødsfald var et tungt Slag for dem. Henimod 30 Aar havde de jo haft hende paa Aftægt, og for sine Omgivelser havde hun været til megen Velsignelse. — Da hun aldrig havde villet høre Tale om at blive

ført til Ryslinge for at blive begravet dør, „for Vor Herre han hiter mig saamænd, hvor jeg saa ligger“<sup>56</sup>, sagde hun, saa blev hun begravet paa Hornstrup Kirkegaard. Baade i Hjemmet og i Kirken talte Pastor L. Nyegaard.

Ikke længe efter, den 16. Marts 1893, døde Lars Frederiksen. Efter eget Ønske blev han begravet i Ryslinge. Ved Jordefærden her den 25. Marts udtalte Valgmenighedspræst Karl Povlsen i sin Ligtale over ham, at han havde „særlig gaaet i Skole hos tre Personer: hos sin Moder, hos Kold og hos Birkedal. De viste ham alle tre Vejen opad, de bidrog alle tre til at føre ham ind i den Skole, hvor han holdt ud til det sidste, i Vorherres Skole“<sup>57</sup>.

Ja, en helstøbt Grundtvigianer, der stedse følte varmt for sit Folks kristelige og nationale Liv, var gaaet bort. Maatte hans Minde altid leve i det danske Folks Hjerter.

#### EFTERSKRIFT

Efter Lars Frederiksens Død blev Hansine boende paa Bredballegaard til sidst i Maj 1895, da hun ombyttede Gaarden med Sønderbrogade 26 i Vejle. 1902 afhændede hun denne Ejendom og flyttede til København, hvor hun blev boende til sin Død den 21. November 1918. De sidste ti Aar boede hun sammen med sin ugifte Datter, Johanne.

I sin Ligtale over Hansine Frederiksen, der blev begravet i Ryslinge den 27. Novbr. 1918, udtalte Biskop Ostenfeldt bl. a.:

„Hun var dybt rodfæstet i Menigheden og Kredsen her, og da der ifjor i Ryslingebogen blev fremdraget Minder fra den første Tid herovre, saa havde det ingen ivrigere Læsere end hende . . . Hun hørte til den første Generation herovre, og bar endnu paa sine gamle Dage Mærket af, at hun hørte hjemme i den Tid. Men hun havde personlig tilegnet sig det, hun troede paa. Hun var ikke Menighedskristen i den Forstand, at hun intet var som Enkeltmenneske. Hun var en klog og velbegavet gammel Kone, som fulgte

godt med; men hun var umiddelbar og enfoldig i god Forstand. Hun havde saa nær til Gud, hvor andre har deres Tvivl og tunge Tanker at slaas med. Men det kan jo ogsaa være, at det var Afklarethed gennem Livets Prøvelser, der nu traadte frem i saadan en ren Skikkelse. Hun holdt levende fast ved Haabet, som er henlagt til os, intet var hende vissere, end at hun skulde gaa hjem, og hun var glad ved det, skønt hun ogsaa glædede sig inderligt over Samfundet med sine Kjære . . .

Og for hende var Gud' ikke alene den, som havde gjort Begyndelsen, ikke alene den, der vilde tage mod hende ved Vejs Ende, men han var med hende fra Dag til Dag. Jeg har set hende under Bekymringer og svære Sorger søge til Gud som sin Tilflugt og faste Borg. Naar hun var alene, saa gik hendes Tanker rundt til alle hendes Kjære, og dem bad hun for. Jeg har set hende paa Festdage, Fødselsdage og Juleaftensdag, naar hun gerne vilde til Alters, for at Omkvædet paa hendes Liv: O, Gud ske Lov, kunde træde rigtig stærkt frem. Hun blev gladere og gladere, og hun takkede Gud, som havde gjort det saa godt for hende, at hun nu kunde have sit hyggelige og gode Hjem som en gammel Kone. Og jeg har set hende paa hendes Sidste, da hun næsten var sluppet bort, og da Tankerne arbejdede med Besvær, saa vaagnede hun op og sagde gentagne Gange: Tak — o, Gud ske Lov. Det blev hendes Liv sammentrængt i. Og saa kom Døden saa mildt og stille, alle hendes Børn fik hun sagt Farvel til, og saa sov hun ind . . . " 58

## NOTER

1) Se „Tidsbillede fra det 18. Aarhundrede. Ved Lars Frederiksen“ i „Aar-bog for Dansk Kulturhistorie“, 1893, udg. af Poul Bjerge, S. 153—188. —

2) Lars Frederiksens efterladte Optegnelser „Fra Dreng til Mand, og Stadierne derimellem“, i Sønnens, Landbrugskonsulent A. M. Frederiksens Eje. — 3) Efterladte Optegnelser. — 4) „En Livs-Førelse“ af Vilh. Birkedal II, 1864, S. 296—299. — 5) Klaus Berntsen: „Erindringer“, 1921, S. 57. — 6) s. St. — 7) Uffe Birkedal: „Barneminder fra det gamle Ryslinge“, „Ryslingebogen“, 1917, S. 47. — 8) Efterladte Optegnelser. — 9) Efterladte Optegnelser. — 10) Efterladte

Optegnelser. — <sup>11</sup>) „Højskolebladet“, 1892, Nr. 5, Sp. 142. — <sup>12</sup>) DFS. (d. v. s. Dansk Folkemindesamling) VI, Bl. 412—13. — <sup>13</sup>) DFS. VI, Bl. 346 og 377. — <sup>14</sup>) Brev (af 2. Juni 1855) fra L. Frederiksen til Sv. Grundtvig. DFS. VI, Bl. 378. — <sup>15</sup>) DFS. VI, Bl. 325 I. — <sup>16</sup>) DFS. VI, Bl. 414. — <sup>17</sup>) Gr. VI, 416 (d. v. s. Grundtvigs Samling af Originaloptegnelser i DFS., Kapsel I—XVI). — <sup>18</sup>) Gr. VI, 417. — <sup>19</sup>) Gr. VI, 466. — <sup>20</sup>) Gr. VI, 460. — <sup>21</sup>) Gr. VI, 505. — <sup>22</sup>) DFS. VI, Bl. 493—94. — <sup>23</sup>) DFS. VI, Bl. 495 og 513. — <sup>24</sup>) „Svend Grundtvig Danske Folkesagn 1839—83, udg. af Hans Ellekilde“, 1944, S. 25. — <sup>25</sup>) K. L. Kristensen: „Fynske Folkemindesamlere“, „Fyns Tidende“, 25/8 1929. — <sup>26</sup>) L. Frederiksen: „Friskolebevægelsen i 1852 og de følgende Aar“, 1885, S. 70. — <sup>27</sup>) L. Frederiksen: „Friskolebevægelsen“, 1885, S. 72. — <sup>28</sup>) Efterladte Optegnelser. — <sup>29</sup>) Brev (af 23/10 1945) fra Landbrugskonsulent A. M. Frederiksen til Forfatteren. — <sup>30</sup>) „Dansk Folketidende“, udg. af S. Høgsbro, 1871, Nr. 24. — <sup>31</sup>) „Dansk Folketidende“, 1871, Nr. 28. — <sup>32</sup>) Paa Valgdagen i Rudkøbing havde E. Brandes erklæret, at han hverken troede paa de Kristnes eller paa Jødernes Gud. — <sup>33</sup>) Efterladte Optegnelser. — <sup>34</sup>) „Dansk Kirketidende“, 1880, S. 120. — <sup>35</sup>) I A. M. Frederiksens Eje. — <sup>36</sup>) „Dansk Folketidende“, 1872, Nr. 31. — <sup>37</sup>) „Fyns Tidende“, 1872, Nr. 300. — <sup>38</sup>) Rigsarkivet, Sophus Høgsbros Arkiv (19). — <sup>39</sup>) „Dansk Folketidende“, 1876, Nr. 31. — <sup>40</sup>) „Dansk Kirketid.“, 1875, S. 73—78. — <sup>41</sup>) „Dansk Kirketid.“, S. 283—85. — <sup>42</sup>) „Højskolebladet“, 1889, Nr. 12. — <sup>43</sup>) „For Idé og Virkelighed“, udg. af R. Nielsen, Bj. Bjørnson og R. Schmidt. 1872, S. 481—86. — <sup>44</sup>) „Fyns Tid.“, 1873, Nr. 19. — <sup>45</sup>) „Dansk Folketid.“, 1872, Nr. 7. — <sup>46</sup>) „Hjksbl.“, 1889, Nr. 52. — <sup>47</sup>) „Hjksbl.“, 1892, Nr. 5 og 6. — <sup>48</sup>) „For Idé og Virkelighed“, 1871, I, S. 61—74. — <sup>49</sup>) Manuskript i A. M. Frederiksens Eje. — <sup>50</sup>) 1893, S. 153—188. — <sup>51</sup>) I, S. 462—79. — <sup>52</sup>) „Fyens Stiftstidende“, 1866, Nr. 98. — <sup>53</sup>) Brev (af 4/9 1945) fra A. M. Frederiksen til Forfatteren. — <sup>54</sup>) Efterladte Optegnelser. — <sup>55</sup>) Efterladte Optegnelser. — <sup>56</sup>) N. Clausen-Bagge „Grundtvigske Hjem“, 1945, S. 24. — <sup>57</sup>) „Hjksbl.“, 1893, Nr. 15. — <sup>58</sup>) Iflg. Manuskript i Datterens, Frk. Johanne Frederiksens Eje